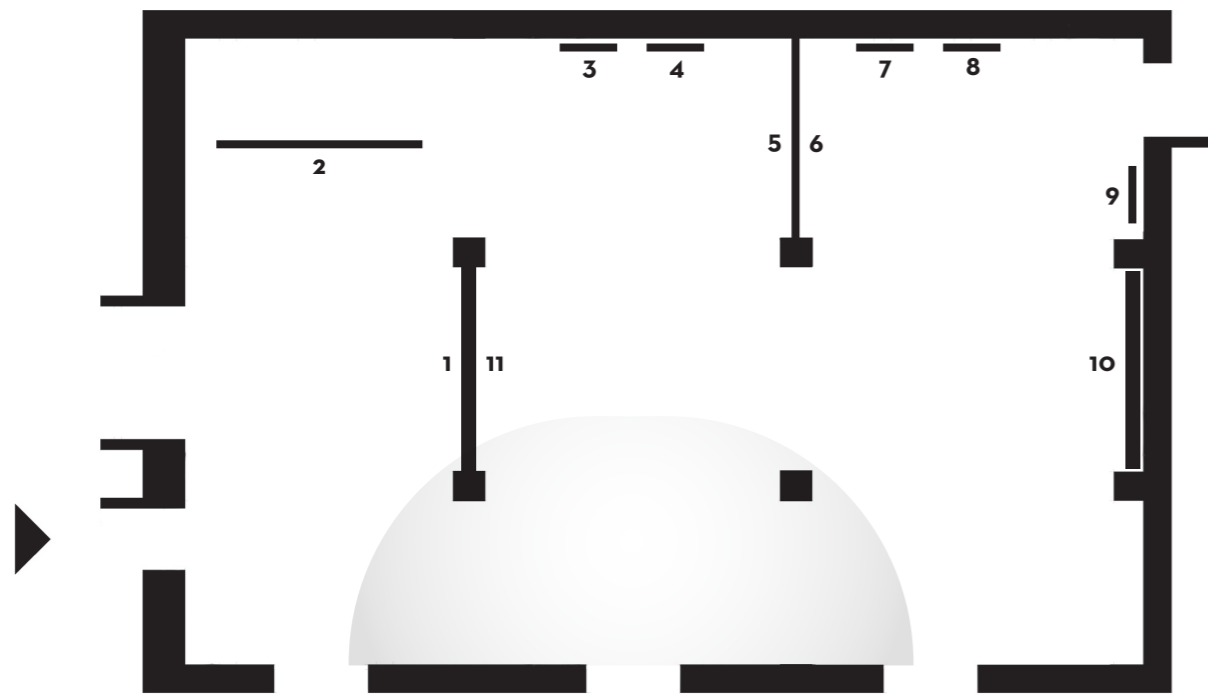

NÉMETH ILONA EASTERN SUGAR

2022/05/07 – 06/19

Megnyitó: 2022/05/06 (PÉN) 19:00

1. Dunaszerdahely / Dunajská Streda, 2018
Egycsatornás videó hang nélkül, 52"

2. Nagysurány / Šurany, 2021
Egycsatornás videó hang nélkül, 5' 50"

3. Interjú Pelle Tiborral
A rimaszombati cukorgyár volt igazgatója
2020, Rimaszombat
Egycsatornás videó hanggal, 29' 14"

4. Interjú Christian Laurral
Az Eastern Sugar igazgatótanácsának tagja 1993 és 2000 között
2018, Pozsony
Egycsatornás videó hanggal, 16' 38"

5. Rimaszombat / Rimavská Sobota, 2021
Egycsatornás videó hang nélkül, 2' 49"

6. Kaba, 2021
Egycsatornás videó hang nélkül, 4' 10"

7. Interjú Papp Istvánnal
A volt kabai cukorgyár gazdasági igazgatója 2002-2008 között
2020, Kaba
Egycsatornás videó hanggal, 19' 42"

8. Interjú Szegi Emmával
Kaba polgármestere
2020, Kaba
Egycsatornás videó hanggal, 16' 33"

9. Interjú Dušan Janičekkel
A Slovenské cukrovary, s.r.o. külkapcsolatokért felelős igazgatója
Sereď, AGRANA Group
2017, Sereď
Egycsatornás videó hanggal, 14' 46"

10. Diószeg / Sládkovičovo, 2021
Egycsatornás videó hang nélkül, 5' 7"

11. Oroszka / Pohronský Ruskov, 2018
Egycsatornás videó hang nélkül, 3' 15"

Eastern Sugar:
multinacionális vállalatról transzperifériás kutatásig

Németh Ilona dunaszerdahelyi házának ablaka az egykori cukorgyár üresen álló területére néz. Amikor Németh Ilona Pozsony felé tart, útja a cukorgyár körüli ipari területek és autókéreskedések mellett vezet el. Felidéződnek benne az egykori gyárterület illatai, a gépek zúgása és a cukorgyár egykori sziluettje.

Az 1989-et követő privatizációs ügyletek után 1991-ben a brit Tate and Lyle és a francia Saint Louis Sucre cég felvásárolta a posztsovjet csehszlovákiai és magyarországi, korábban állami támogatásból működő gyárakat, a közös vállalatot Eastern Sugarnak nevezték el. 2002-re azonban az Eastern Sugar vállalat tizenkét telephelye közül kilencben megszűnt a termelés, 2007-re pedig a cég lemondott annak a három gyárnak a termelési kvótáiról is, amik addig a második legnagyobb helyi cukorgyártóként működtek. Németh Ilona a cukorral és a posztsozialista átmenettel kapcsolatos kutatási projektje szintén az *Eastern Sugar* címet viseli, a kelet-közép-európai perifériára utaló ironikus gesztusként utólag sajátítva ki a vállalat nevét.

Németh Ilona Trafó Galériában látható kiállítása az *Eastern Sugar* projekt első magyarországi bemutatója és első olyan kiadása, amelyik a kutatás személyes történelmi beszámolókat gyűjtő videóinterjú-archívumából és az egykori gyárak helyszínein készült fotóesszéik közül válogat, és külön figyelmet szentel a magyar vonatkozásoknak, elsősorban a kabai Hajdúsági Cukorgyár történetének. A különböző cukorgyári helyszínek építészeti maradványait és a környező tájakat dokumentáló fotóesszéik az egyes gyárak történetéről szóló visszaemlékezésekkel egészülnek ki. A Kaba polgármesterével, Szegi Emmával és az Eastern Sugar vállalat egykori pénzügyi igazgatójával, Papp Istvánnal készült videóinterjúk mellett a szlovák cukoripar szakértőivel készült felvételek is láthatóak a térben, többek között a jelenleg az osztrák AGRANA vállalatot vezető és Németh Ilona projektjében szaktanácsadói minőségében részt vevő Dušan Janičekkel, a diószegi gyár egykori igazgatójával készült beszélgetés is.

Németh Ilona szerint a nacionalista populizmusok szlovákiai és magyarországi elterjedését különféle gazdasági mechanizmusok és érdekek erősítik, ilyen értelemben az *Eastern Sugar* művészeti kutatási projekt a lehetőségek hiányára, a szocializmus időszakát követő gyors átmenetre és az elsietett uniós csatlakozási folyamatok negatív következményeire is ráirányítja a figyelmet. A számos szakértő, kutató és alkotó bevonásával működő többéves *Eastern Sugar* projekt egyik fő célja a résztvevők közötti termékeny vita ösztönzése, fő módszere pedig a beszélgetés és a véleménycsere.

Dunaszerdahelytől Kabáig:
transzperifériás szolidaritás a cukoriparban

Az eredetileg Juhocukornak („Déli Cukor”) nevezett dunaszerdahelyi gyár egyike volt azoknak a gyáraknak, amelyek 1965 és 1969 között, a prágai tavasz és a Varsói Szerződés időszakában épültek Csehszlovákiában – éppen akkor, amikor Magyarország, Lengyelország és Bulgária a Szovjetunió vezetésével megszállták keleti blokkbeli szomszédjukat, hogy megakadályozzák a rendszer lazulását. A berlini fal leomlása után a történelem a hidegháború fordulópontjaként tekintettek vissza Csehszlovákia 1968-as megszállására. A kilencvenes években azonban a reformok háttérbe szorultak, ezúttal a szabadpiaci manipulációkra törekvő kapitalista megszállásra jellemző sokk-terápiaként ható gazdasági folyamatok miatt. A cukor az imperializmus eszközeként indult világméretű útjára, hogy az ipari folyamatokon keresztül hajtsa uralmá alá a földeket és a paraszti társadalmakat, majd története az európai neokolonizációs kizsákmányolással folytatódott, amikor a nyugat-európai államok saját gazdaságuk ösztönzését helyezték előtérbe a kelet-európai régió gyárainak bezárásával, ezzel tovább gyengítve a térség gazdasági pozícióját.

A Trafó Galériában látható videóinterjúkból összeállított válogatás egyfelől a szocialista politikai és gazdasági folyamatok a cukorgyártás technológiai fejlődésére gyakorolt negatív hatásaival, másfelől a posztsozialista reformokban rejlő, be nem váltott ígéretekkel és kiaknázatlan lehetőségekkel foglalkozik. Ezt az attitűdöt tükrözi az is, hogy az átállással és az iparág jövőjével kapcsolatos döntéshozatali folyamatokból gyakorlatilag kihagyták azokat a szocializmus alatt képzett nagytudású mérnököket is, akik addig az ipar működését szavatolták, és akiknek megélhetése és pályája teljes mértékben az iparág alakulásától függött. Christian Laur, az Eastern Sugar igazgatótanácsának tagja a vele készült interjúban elismeri, hogy semmilyen előzetes tudással nem rendelkezett a lengyel, a magyar és a csehszlovák cukoriparról, ahová azért küldték, hogy feltárja a Tate & Lyle cég üzletág-bővítésének lehetőségeit.

A szlovákiai Juhocukor gyárral ellentétben magyarországi Hajdúsági Cukorgyár épületei a mai napig állnak, de a gyár már nem üzemel. A gyár létesítményeinek fizikai fennmaradása azt vonja maga után, hogy Magyarországnak hatalmas bírsággal kell szembenéznie amiatt, mert bár az Eastern Sugar vállalat 2006-ban elfogadta az uniós szerkezetátalakítási kompenzáció feltételeit, az épületállományt mégsem bontotta le. Annak ellenére, hogy 2017-ben megtörtént a cukorpiac liberalizációja, és megszűnt a korábban lefektetett kvótarendszer, így minden gyár korlátlanul termelhetne cukrot, Papp István a vele készített interjújában kimondja:

Produkción partner: **Cukru production – Martina Slovákóvá**
Kiállítás terv: **Peter Liška** • Kivitelezés: **Peter Liška, Alžbeta Lišková, Ordasi László, Remkó László**

nka

KULT
MINOR

GRAY
SUGAR

SLOVAK INSTITUTE
IN BUDAPEST

Cukru
PRODUCTION

KK
KALI KÖNYV

BUDAPESTI GALÉRIA
BUDAPEST GALLERY

post
bellum

GMB

trafogaléria

1094 Budapest, Liliom utca 41.
+36 1 456 2040 // gallery@trafo.hu // www.trafo.hu
Nyitva: keddtől vasárnapig 16-19h, előadási napokon 16-22h
Open: Tuesday to Sunday 4-7pm, performance days 4-10pm

„Kabán többé nem lesz cukorgyár”. Kaba jövőjének záloga a város körül elterülő – és egyben az ország legnagyobbjának számító – napelempark. A napenergia azonban nem tud annyi munkahelyet teremteni, mint egykor a cukoripar.

Németh alkotói gyakorlatát nem a cukor utáni nosztalgia motiválja, a kutatás konklúziójaként pedig kijelenthető, hogy a cukorgyárak gazdasági és társadalmi jelentőségének teljes semmibevétele az önellátás és az egykor sokak megélhetését jelentő, a közjó jegyében végzett munka nem hordoz értéket a jövőben.

Szukromkultúrák: A Tucumán Arde-től (1968) A cukor édes-savanyú történetéig (2012)

Az olajkitermelés és -fogyasztás modern társadalmak képzületét, megnyilvánulásait és szerkezetét alakító „petrokultúrák” kifejezést az energia társadalomformáló erejét kutató tudósok alkották meg. Művészettörténeti szempontból Németh *Eastern Sugar* című projektje két ikonikus, szintén a cukorra mint anyagra fókuszáló projekthez csatlakozik; az argentin *Tucumán Arde* (*Tucumán lángokban*, 1968) és az indonéz *A cukor édes-savanyú története* (2012) című kezdeményezésekhez, mivel szintén azt vizsgálja, amit „szukromkultúráknak” nevezhetünk, vagyis azt a folyamatot, amely rámutat arra, hogy a cukor mint energia hogyan befolyásolta és határozta meg a gazdasági, társadalmi és kulturális életet egy adott időszakban. Amellett, hogy Németh Ilona kutatása egyedülálló módon a közép-kelet-európai régió a globális cukor-kereskedelemben játszott – és jellemzően figyelmen kívül hagyott – szerepére összpontosít, az *Eastern Sugar* a fenti két projekttől koncepciójában és formanyelvében is eltér: a művészeti szándék itt nem aktivista vagy kollektivista, hanem valahol a két megközelítés között helyezkedik el. A projekt művészekkel, kurátorokkal, szakértőkkel, szervezetekkel és intézményekkel kötött partnerségeken keresztül működik; kiállításokat, workshopokat, konferenciákat, tanulmányutakat, egy cukormanufaktúra létrehozását, sőt, egy cukormúzeum előkészítését is magában foglalja. A bemutatás idejétől és helyétől függően így mindig a projekt egy másik oldala kerül előtérbe.

A több mint harminc művészből és értelmiségiből álló, szakszervezeti céllal létrejött *Tucumán Arde* csoport a kabai cukorgyárnak otthont adó Alföld északi részéhez hasonlóan a szintén elszegényedett térségnek számító tucumáni cukorgyárak bezárása ellen lépett fel egy aktivista kampány formájában. A *Tucumán Arde* anyagai láthatóak voltak az *Eastern Sugar* projekt 2020-as, Gróf Ferenc által kurált *bourgeois Sugar of the East* című kiállításán is. Németh-hez hasonlóan a *Tucumán Arde*-ben részt vevő művészek a helyi cukor-ökoszisztémák információalapú feltárásán túl a művészet szerepét az utólagos reflexió helyett a terepmunkán alapuló közvetlen cselekvésben látták.

Jóval a *documenta 15* kurátori teendőit megelőzően – melyen Németh az OFF-Biennále Budapest meghívására vesz részt 2022-ben – a *ruangrupa* indonéz művészeti kollektíva volt a kezdeményezője és kurátora *A cukor édes-savanyú története* című 2012-es, a holland Noorderlicht intézménnyel együttműködésben megvalósuló projektnak. A projekt a fotográfia és az archívumkutatás módszerével a cukor matériáján keresztül vizsgálta a Brazília, Indonézia, Suriname és Hollandia gazdasági viszonyrendszerét szervező négy évszázados

gyarmatosítást. A projekt egyes részeit São Paulóban, Paramaribóban és Yogyakartaiban is bemutatták különféle cukorból készül fogyasztási cikkek formájában. Az *Eastern Sugar* a különféle helyszíneken hasonlóképpen hozta helyzetbe a látogatókat a cukorsüveg-manufaktúrán keresztül a projekt 2018-as pozsonyi Kunsthalléban és 2021-ben a freisingi Schafhofban látható kiadásában. Míg Németh „munkára fogta” a befogadókat a kiállításról elvihető cukorsüvegek gyártásával, a ruangrupa kiállítása a látogatók tudatos fogyasztói attitűdjének kialakítását segítette elő.

Németh édesapja egy mezőgazdasági szövetkezet igazgatójaként, majd később mezőgazdasági miniszterhelyettesként és a csehszlovák állami mezőgazdasági vállalat, a SLOVOSIVO vezérigazgatójaként ezer szállal kötődött a mezőgazdasági iparhoz. A földeken zajló események jelentették számára az életét; a mezőgazdaság aktuális helyzete és kihívásai így a hétköznapi családi beszélgetések visszatérő témái voltak.

Bohumil Hrabal 1986-ban írt *Foghíjak* című önéletrajzi regényében egy hozzá hasonló karakterű író történetét meséli el felesége, Eliška hangján, aki felidézi, hogy férje szabadidejében a házuk körüli földeket járta és térképezte fel. „Értett a cukorrépa termesztéséhez”, „ültek a (...) szövetkezeti gazdákkal és naphosszat beszélgettek a földeken végzett munka ügyes-bajos dolgairól”. A földek, a cukorrépa és a mezőgazdasággal kapcsolatos beszélgetések hasonlóan lenyűgözték Németh Ilonát – projektje azonban nemcsak a cukorról szól: kutatása a közép-kelet-európai régió társadalmi folyamatok és konstrukciók, valamint az ezekben sűrűsödő értékek sűrű szövédéke.

Cukorsüvegek és színarany Cadillac

Amint azt Rado Baťo szlovák újságíró az *Eastern Sugar* 2021-es kötetében megjelent, Fedor Blascak filozófussal folytatott párbeszédében kifejti, az 1990-es években a „tömeges privatizáció” tündérmesének hatott, a valós helyzetet ugyanakkor sokkal inkább a „vak tyúk is talál szemet” közmondással lehetne leírni. A helyzet olyan, akár egy „színarany Cadillac”, az azonos című 1956-os hollywoodi vígjátékban Judy Holliday alakítja Laurát, egy dollármilliárdos vállalat kisorszvényesét, aki abban a hitben jár a részvényesi gyűlésekre, hogy a vállalat politikájával szembeni észrevételei meghallgatásra találnak. A film igazi dramaturgiai csavarja, hogy ez valóban be is következik. Laura más kisorszvényesek segítségével, akiket levelek útján személyesen megszólítva állít az ügy mellé, megmenti a vállalatot az igazgatótanács korrupciójától, hozzámegy a cég alapítójához, majd a vállalat alelnöke lesz. Nászajándékként a kisorszvényesek egy színarany Cadillac-kel lepik meg. A cég szerkezete és az igazgatótanács tagjainak extravagáns juttatásai azonban mit sem változnak, csak most már a demokrácia köti meg a kisorszvényesek kezét.

Ahogy Tamás Gáspár Miklós 2001-ben írta, a poszt-fasizmusnak nincs szüksége államcsínyre: jogfosztó gyakorlatának kereteit a választások és a képviselői kormányzás biztosítja. Így – az akceleracionizmus / a társadalmi gyorsulás elméleti megközelítésének értelmében – az egyetlen lehetséges kiút az önfelszámolás radikális gesztusa, a kapitalizmus hanyatlásának felgyorsítása lehet.

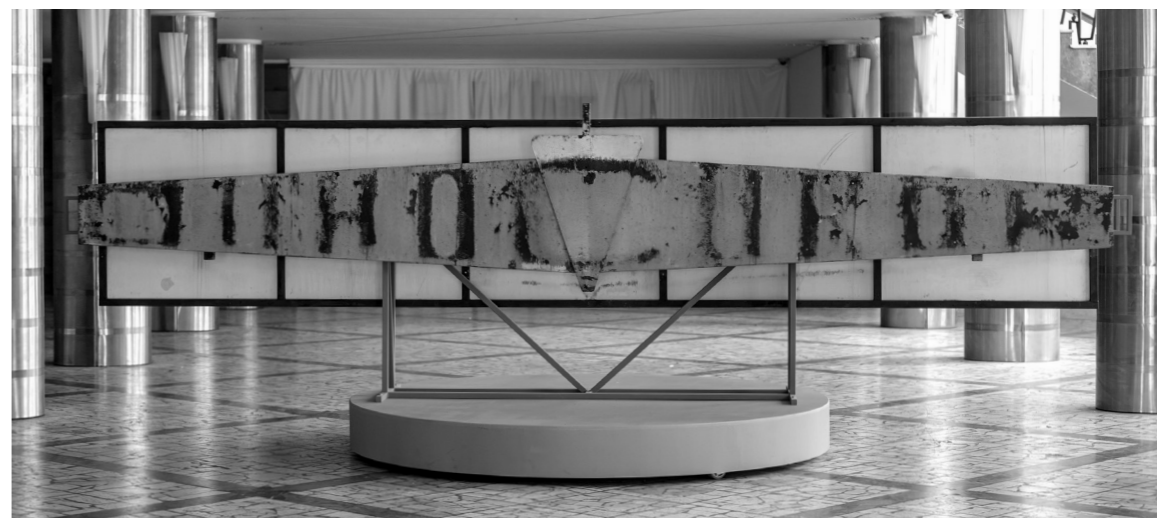
Krasznahorkai László *Sátántangó* (1985) című regényében Estike lehunyja a szemét, és közvetlenül azelőtt,

hogy megmérgezné a macskáját, majd önmagát, látomás jelenik meg lelki szemei előtt. Látja elhunyt édesapját, amint „egy cukorsüveggel és ezer más, a piacról hozott drága holmival” tér haza. Mielőtt megismertem volna Németh Ilona *Eastern Sugar* című projektjét, a cukor által szimbolizált „tündérvilág” álmoképpét úgy értelmeztem, mint egy közösen vágyott jövő elvesztett édességének metaforáját egy későszovjet kolhoz fatalizmusában. Az *Eastern Sugar* azonban felülírta a cukorról alkotott elképzelésemet: a kutatás fényében a cukor a jövőbe vetett hit záloga helyett a történelem iránti vágy jelölője.

Talán Estike számára a cukor az 1985-ben még elképzelhetetlennek tűnő változás előjele: annak a nyitásnak az előszele, amely azonban végül csak azt hozta el, amit Pelle Tibor, a bezárt rimaszombati cukorgyár egykori vezérigazgatója a vadkapitalizmus korszakának nevez. Dušan Janiček erre az időszakra „a szabadság eufóriájaként” utal, amely „megfelekedezett a jövőről”.

Az *Eastern Sugar* Dunaszerdahelytől Kabáig húzódó transzperifériás kutatása felidézi a transznacionális európai cukorkereskedelem sajátos ízét – ugyanakkor ezt nem azért teszi, hogy visszatekintve megédesítse a múltat, hanem hogy a cukoripar romjain kiutakat keressen a napjainkat is meghatározó gazdasági rendszerek csapdahelyzeteiből.

Emily Verla Bovino (kutató, író, képzőművész)

Fotó: Adam Šakový

Fotó: Cséfalvay Á. András

Németh Ilona szlovákiai magyar képzőművész és kurátor. Alkotói gyakorlata a közép-európai régió politikai légkörének személyes tapasztalatát olvassa össze a keleti blokk országainak egyetemes történetével a rendszer-váltás éveitől napjainkig. Németh Ilona a Magyar Képzőművészeti Egyetemen diplomázott 1986-ban, majd 1987-ben többedmagával megalapította a Csehországban és a régió más országaiban performansz fesztiválokat szervező Stúdió ért-t. 2006-ban szerzett DLA fokozatot a Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskolájában.

Németh Ilona az OFF-Biennále Budapest meghívására a *documenta 15* (2022) kiállító művésze. Nemrégiben ért véget az általa kezdeményezett, az Európai Bizottság Kreatív Európa programja által támogatott, a Szlovák Nemzeti Galéria által vezetett *Eastern Sugar* című nemzetközi kiállítási és kutatási projekt. Két utazó kiállításorozat társkurátora volt: a *Privat nacionalizmus* című kiállítás 2014-ben és 2015-ben Budapesten, Pozsonyban, Krakkóban, Drezdában, Pécsen, Kassán és Prágában volt látható; a *Universal Hospitality* című kiállítás pedig 2016-ban a *Wiener Festwochenen*, 2017-ben pedig a prágai *MeetFactory*-ban és a *FUTURA*-ban valósult meg. 2011 és 2012 között *Dilemma* című retrospektív utazókiállítását Budapesten, Kassán és Brnóban mutatták be. 2001-ben Jiří Surůvkvával közösen állította ki *Invitation for a Visit* című multimedia installációját a 49. Velencei Biennálén a közös szlovák-cseh pavilonban.